

УДК 483 (071.1)

І.В. Голубовська,
кандидат філологічних наук, в. о. доцента
(Житомирський державний університет)

ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "ОСНОВИ КУЛЬТУРИ І ТЕХНІКИ МОВЛЕННЯ"

У статті аналізуються предмет і завдання навчального курсу "Основи культури і техніки мовлення", а також визначаються функції міжпредметних зв'язків при викладанні даної дисципліни.

Важливе місце в системі підготовки вчителів початкової школи займає курс "Основи культури і техніки мовлення". Провідною метою вивчення вказаної дисципліни є систематизація знань студентів про комунікативні якості мовлення, розширення уявлень майбутніх педагогів про роль і місце культури мовлення в житті людей та про завдання освітніх закладів у процесі гуманітаризації суспільства, а також формування творчої риторичної особистості студентів.

Навчальний курс спрямований на подальшу діяльність випускників у закладах освіти; зокрема він спроектований на роботу вчителя початкових класів як словесника, котрий бореться за чистоту мовлення своїх вихованців.

В основу програми з основ культури й техніки мовлення, розробленої кафедрою філології і лінгводидактики Житомирського державного університету імені Івана Франка (автор – кандидат педагогічних наук, доцент Климова К. Я.), покладені принципи наступності й перспективності навчання.

Предмет курсу, з одного боку, актуалізує знання студентів, набуті ними у школі, з іншого, – спирається на матеріал філологічних дисциплін, передбачених навчальними планами вищої ланки освіти ("Сучасна українська літературна мова", "Українська ділова мова", "Виразне читання", "Дитяча література").

Аналізований курс формує в майбутніх педагогів знання про взаємообумовленість мовлення й мислення, і це дає право говорити про його ґрунтовну психолого-педагогічну основу. Такі міжпредметні зв'язки повинні виробити в майбутніх учителів професійні педагогічні якості й уміння використовувати мовні засоби в роботі зі школярами, враховуючи психологічний аспект проблеми формування культури їхнього мовлення.

Відзначимо й тісний зв'язок основ культури й техніки мовлення з дисциплінами музикознавчого циклу, котрі вивчаються на педагогічному факультеті. Зокрема засвоєння студентами виразальних засобів звукового мовлення (дихання, голос, дикція, інтонація) спирається на знання й уміння, вироблені у процесі вивчення курсу "Робота над голосом", а виконання партитури тексту розвиває навички, набуті на заняттях із диригування та хорознавства. При інсценуванні драматичних творів майбутні педагоги звертаються до музичного супроводу, що значно посилює естетичне враження. Сказане вище дає право вважати аналізований курс інтегрованим.

В останні роки інтерес до проблем культури й техніки мовлення значно поживався. Н. Бабич [1], Г. Сагач [2], О. Сербенська [3], М. Пентиліук [4], Г. Олійник [5], О. Пазяк [6], І. Кочан, А. Токарська [7], Л. Струганець [8; 9], С. Єрмоленко [10], О. Пономарів [11], К. Климова [12; 13] представили праці, в котрих багатоаспектно розглядаються важливі питання теорії й практики.

Метою нашого дослідження є визначення специфіки міжпредметних зв'язків при викладанні вузівського курсу "Основи культури і техніки мовлення".

Поза всяким сумнівом, вивчення вище вказаної навчальної дисципліни неможливе без ґрунтовних теоретичних знань із сучасної української літературної мови. Згідно з навчальними програмами, основи культури й техніки мовлення вивчаються в першому семестрі, коли на заняттях із сучасної української літературної мови студенти засвоюють фонетику, фонологію та орфоепію. Тож набуті теоретичні знання фонологічних, акустичних і артикуляторних особливостей звуків української мови, позиційних і комбінаторних змін їх у потоці мовлення, вивчення основних правил складоподілу й наголосу, вміння виконувати фонетичний та фонематичний аналіз слова допоможуть майбутнім педагогам краще оволодіти актуальними нормами літературної вимови.

Підвищенню рівня орфоепічної культури сприяють транскрибування тексту, дослідження зразків діалектного мовлення, порівняльний аналіз правил орфоепії російської та української мов, робота над словничком наголосів, в якому фіксуються провідні акцентологічні норми.

У програмі аналізованого курсу розглядаються й деякі питання лексикології та фразеології: словниковий склад української мови; лексика української мови з погляду активного й пасивного вживання та походження; лексичне й фразеологічне багатство мовлення; діалектна лексика – джерело поповнення словникового складу літературної мови.

Студенти мають усвідомити, що лексика є найбільш гнучким елементом мовної системи; ознайомитися з генетичним складом лексики української мови та з кількісно-якісними змінами в її словниковому складі; опанувати основні історичні шари слів у лексичному складі української мови; диференціювати активну й пасивну лексику. Засвоєння лексичних особливостей говірок Житомирщини допоможе в майбутньому ефективніше підвищувати культуру мовлення учнів.

Доречними для даного етапу навчальної роботи будуть різноманітні вправи, що стосуються розрізнення лексем із позицій активності їх уживання, визначення генезису слів та їх тлумачення, робота зі словниками, а також виправлення типових помилок.

Підвищенню рівня культури мовлення майбутніх педагогів сприяє й правильно організована самостійна робота, невід'ємними складовими якої є індивідуальний вибір тем для дослідження, критичний аналіз наукової

літератури, написання й відповідне оформлення рефератів, їх публічний захист під час проведення практичних занять.

Знайомлячись з основами фразеології, студенти вивчають походження, зміст і будову стійких словосполучень; формують уміння розрізняти фразеологізми, доречно використовувати їх у мовленні. Кращому засвоєнню матеріалу сприяють завдання на розкриття значень крилатих слів; переклад фразеологізмів із російської мови на українську; написання творів-мініатюр, в яких майбутні вчителі виявляють власне розуміння певних стійких словосполучень.

Деякі актуальні проблеми культури й техніки мовлення є предметом вивчення й курсу "Українська ділова мова". Зокрема програмами передбачено розрізнення ознак усного та писемного мовлення, вивчення провідних норм літературної мови, робота над підвищенням культури мовлення учителя, а також ознайомлення з основами ораторського мистецтва.

Чинні навчальні плани передбачають паралельне вивчення цих курсів. Щоб уникнути дублювання, необхідно чітко визначити предмет дослідження аналізованих дисциплін: курс "Основи культури і техніки мовлення" спрямований на вивчення комунікативних характеристик сучасної української літературної мови, "Українська ділова мова" – на засвоєння усного й писемного різновидів офіційно-ділового стилю.

Власне, курс української ділової мови практично зорієнтований на детальне вивчення лише одного із п'яти стилів сучасної української літературної мови, тоді як предметом дослідження "Основ культури і техніки мовлення" є літературна мова в усіх формах її реалізації.

Звідси й різниця у способах викладу теоретичного матеріалу, й у практичному його оволодінні. Наприклад, якщо курс із основ культури й техніки мовлення розглядає риторику в історико-теоретичному аспекті, то на заняттях із української ділової мови студенти вивчають конкретні різновиди офіційних публічних виступів (доповідь, лекція, бесіда, промова, дискусія), самостійно працюють над текстами та проголошують їх перед своїми колегами.

Крім того, програма з основ культури й техніки мовлення передбачає пропедевтичне ознайомлення студентів із деякими теоретичними питаннями курсу "Дитяча література". Важливим елементом техніки мовлення є виразне читання художнього тексту. Значущий етап підготовки декламатора до цього процесу – літературознавчий аналіз твору, і тому майбутні педагоги повинні набути необхідних теоретичних знань.

Ліпшому розумінню природи художнього мовлення сприятимуть оволодіння його виражальними засобами (багатозначні слова, омоніми, синоніми, пароніми, антоніми; історизми, архаїзми, неологізми; діалектизми, жаргонізми, арготизми; екзотизми, варваризми), ознайомлення з провідними тропами (епітет, метафора, метонімія, синекдоха, гіпербола, літота, оксиморон, перифраз, алегорія, символ, іронія, сарказм, евфемізм) і з особливими синтаксичними структурами (інверсія, епіфора, анафора, градація, паралелізм, еліпсис, риторичні фігури).

Робота по визначенню жанрово-родової природи епічних, ліричних, драматичних та синкретичних творів спрямована на більш глибоке усвідомлення студентами специфіки виразного читання конкретних літературних різновидів. Значна увага приділяється саме тим творам, які широко представлені в чинній програмі з читання для початкових класів (оповідання, казка, нарис, байка, пісня, пейзажний вірш тощо).

Окреслені питання частково є предметом розгляду й спецсемінару "Виразне читання"; засвоєння матеріалу студентами тут неможливе без навичок художньої декламації, набутих під час вивчення основ техніки мовлення.

На таких заняттях доречно використовувати тексти творів, презентованих у підручниках для другого – четвертого класів. Даний вид роботи не тільки формує вміння й навички виразного читання, а й привчає студентів пильніше ставитися до художнього слова, дає змогу майбутнім учителям безпосередньо ознайомитися зі змістом навчальних програм сучасної початкової школи.

Тож доречне застосування міжпредметних зв'язків при викладанні курсу "Основи культури і техніки мовлення" сприяє всебічному розвитку майбутніх педагогів, формує їхню мовну індивідуальність, поглиблює знання з різних галузей науки, поліпшує мистецький смак, прищеплює любов до рідного слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич Н. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
2. Сагач Г. Золотослів: Навч. посібник. – К.: Райдуга, 1993. – 378 с.
3. Антисуржик / За ред. О. Сербенської. – Львів: Світ, 1994. – 149 с.
4. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
5. Олійник Г. Виразне читання: Основи теорії: Навч. посібник. – К.: вища шк., 1995. – 207 с.
6. Пазяк О.М., Кисіль Г.Г. Українська мова і культура мовлення. – К.: Вища шк., 1995. – 239 с.
7. Кочан І.М., Токарська А.С. Культура рідної мови. – Львів: Світ, 1996. – 232 с.
8. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови: Навч. посібник. – Тернопіль: ТДП, 1997. – 96 с.
9. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга, 2000. – 88 с.
10. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
11. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.
12. Климова К.Я. Віч-на-віч з мовою: Методичний посібник. – Житомир, 2001. – 110 с.
13. Климова К.Я. Виразне читання: Метод. посібник до спецсемінару з виразного читання: Для студ. педаг. освіт. закладів. – Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ, 2002. – 52 с.

Матеріал надійшов до редакції 1.03.2005 р.

Голубовская И.В. Использование межпредметных связей в процессе преподавания курса "Основы культуры и техники речи".

В статье анализируются предмет и задачи учебного курса "Основы культуры и техники речи", а также определяются функции межпредметных связей при преподавании данной дисциплины.

Golubovska I.V. The Use of Inter-subject Connections in Teaching the Course "Fundamentals of Culture and Speech Technique".

The article analyzes the subject and the tasks of the educational course "Fundamentals of Culture and Speech Technique" and determines the functions of inter-subject connections while teaching the discipline mentioned.